

L'edició de textos catalans antics: tipus d'edicions, criteris i exemples

Anna Fernàndez-Clot

Coordinadora de continguts de *Manícula*

Centre de Documentació Ramon Llull, Universitat de Barcelona

Material didàctic elaborat en el marc d'un conveni entre el Centre de Documentació Ramon Llull de la Universitat de Barcelona i la Fundació Carulla per a la docència sobre l'edició de textos antics al Grau de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona i per a la transferència de coneixement a la societat.

Amb el suport del projecte de recerca *Corpus Digital de Textos Catalanes Medievales y Renacentistas* (FFI2014-53050-C5-1-P), del Ministerio de Economía y Competitividad, dirigit per Lola Badia, amb seu a la Universitat de Barcelona, entre 2015-2018.

Els continguts d'aquest material didàctic han estat publicats al portal web de *Manícula: Taller d'edició i anotació de textos*, impulsat pel Centre de Documentació Ramon Llull de la Universitat de Barcelona i l'Editorial Barcino (Fundació Carulla). Després del contingut de cada apartat s'enllaça l'adreça de la pàgina corresponent del portal en què s'ha publicat i s'actualitza el contingut.

© Anna Fernàndez-Clot (2018)

© De l'edició digital: *Manícula: Taller d'edició i anotació de textos*, Centre de Documentació Ramon Llull (2018)

Els continguts d'aquesta publicació estan sotmesos a una Llicència Creative Commons Reconeixement-CompartirIgual 4.0.

Barcelona, març del 2018.

Taula de continguts

L'edició de textos	4
Tipus d'edicions	5
Edició facsímil	6
Edició diplomàtica	10
Edició interpretativa.....	13
Edició crítica	16
Edició modernitzada	20
Edició actualitzada	24

L'edició de textos

Els textos del passat i els manuscrits que els conserven són vestigis d'un món que ha desaparegut, testimonis escrits que han sobreviscut el pas del anys i que cal recuperar si volem preservar el patrimoni cultural que transmeten i fer-lo conèixer als lectors actuals.

Entre les obres antigues i nosaltres hi ha una distància que sovint dificulta l'accés als textos i que només podem salvar traslladant els codis culturals que presenten aquests testimonis als nostres codis moderns. D'una banda, el **format dels llibres** és molt diferent. De l'altra, **la llengua i l'escriptura** que presenten els textos no sempre són intel·ligibles per als lectors actuals. A més, a causa de la distància cultural, és possible que alguns aspectes del contingut del text s'allunyin del sentit i la forma originals o bé ens resultin difícils d'entendre.

Per això cal que un especialista, **l'editor**, faci tota una sèrie d'operacions d'edició i adaptació del text: estudiar-ne els testimonis, transcriure'ls, reconstruir els passatges deturpats del text, ortografiar-lo, puntuar-lo, anotar-lo, traduir-lo, etc. En definitiva, traslladar-lo a un format que avui sigui més accessible i comprensible.

Amb l'objectiu de fer accessibles i assequibles els textos del passat als lectors del present, el filòleg editor de textos actua d'intermediari entre el text i els lectors. A partir de les eines que li ofereix la crítica textual, l'editor estudia les fonts en què s'ha transmès un determinat text i en prepara una versió que s'adeqüi a les necessitats i les expectatives dels lectors als quals va destinat el text.

Evidentment, segons el grau d'especialització del lector i segons les característiques específiques de cada text, aquesta intermediació té un pes més o menys gran. És per això que es poden distingir diferents [tipus d'edicions](#). Cada edició s'adequa a unes necessitats concretes, requereix l'aplicació d'unes tècniques i uns criteris específics i proposa una manera diferent d'accedir al text.

[Accés a la versió en línia: <https://manicula.narpan.net/edicio-de-textos>]

Tipus d'edicions

Hi ha diferents tipologies i models d'edició, és a dir, diferents maneres de presentar els textos als lectors.

Aquestes tipologies es poden distingir en funció de l'interès concret que suscita un text conservat, dels objectius que es persegueixen amb l'edició del text i dels destinataris als quals va adreçada cada edició. Aquests factors, a més, condicionen alguns aspectes tècnics que també caracteritzen els diferents tipus d'edicions: els criteris de reproducció, de transcripció i d'edició que cal aplicar en cada cas i el grau d'intervenció de l'editor com a mediador entre el testimoni original i el lector.

En aquest apartat es presenten alguns dels tipus d'edició més significatius que es poden utilitzar per als textos antics.

- Edició facsímil
- Edició diplomàtica
- Edició interpretativa
- Edició crítica
- Edició modernitzada
- Edició actualitzada

[Accés a la versió en línia: <https://manicula.narpan.net/tipus-dedicions>]

Edició facsímil

L'edició facsímil és un tipus d'edició que es basa en la reproducció mecànica i que permet oferir còpies fidels i directes d'un text manuscrit.

Característiques

- Se centra en un únic document o testimoni.
- Parteix de tècniques de reproducció mecàniques.
- Ofereix un duplicat exacte (o quasi exacte) del document original.
- Permet reproduir fidelment les característiques gràfiques i materials del document original (impaginació, colors, defectes i matisos que presenta com a testimoni material d'un text).
- Ofereix accés directe a l'escriptura i a la impaginació del testimoni, sense cap filtre tipogràfic ni la mediació de cap editor.
- Sol presentar, però, un cert grau de manipulació (sobretot retocs de color i de contrast).
- Les reproduccions poden ser fotogràfiques, microfilms o escanejos digitals.
- Les reproduccions es poden oferir en format imprès o bé digital.

Objectius

L'edició facsímil permet als lectors d'accedir de manera molt directa a testimonis concrets, sense filtres tipogràfics i sense cap intermediari.

Generalment s'utilitza quan es vol oferir una còpia fidel i directa d'un testimoni que no es pot consultar fàcilment, sigui perquè es troba en biblioteques de difícil accés, sigui perquè la biblioteca no en permet la consulta directa (principalment per evitar que es deteriori amb el temps o, fins i tot, que sigui robat).

Aquest tipus d'edició és útil en els estadis inicials de la recerca o del procés d'edició d'un text, per transcriure i controlar lliçons, però no estalvia la consulta directa del manuscrit original i la comprovació de les lliçons.

Se sol presentar acompanyada d'estudis i d'altres tipus d'edicions que faciliten la lectura del document als destinataris.

També pot ser d'interès per als bibliòfils.

Exemples

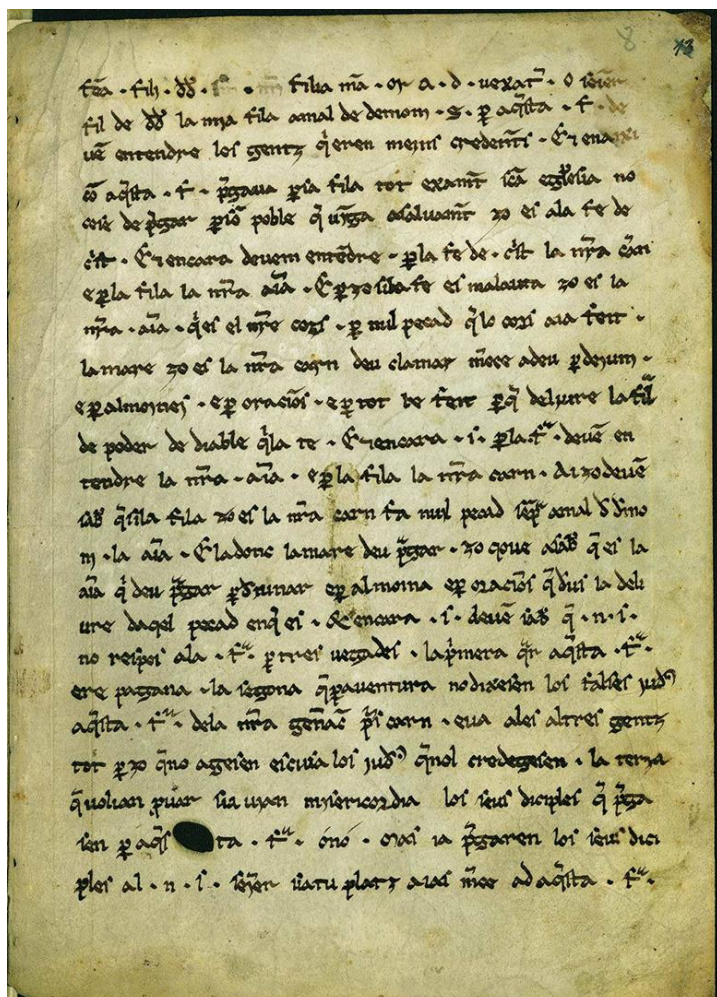
En l'àmbit català hi ha un ventall força ampli d'edicions facsímils de documents antics i testimonis manuscrits o impresos que es consideren valuosos.

Com a mostra, hem seleccionat una petita llista d'edicions facsímils i reproduccions digitals de dos testimonis significatius tant des del punt de vista històric com lingüístic i literari.

Homilies d'Organyà

Manuscrit conservat a la Biblioteca de Catalunya (ms. 289).

- *Homilies d'Organyà: edició facsímil del manuscrit núm. 289 de la Biblioteca de Catalunya*. Edició de Jordi Bruguera i Joan Coromines. Barcelona: Fundació Revista de Catalunya, 1989.
- *Homilies d'Organyà*. Amb el facsímil del manuscrit; edicions diplomàtica i crítica a cura d'Amadeu-J. Soberanas i Andreu Rossinyol, estudi d'Armand Puig i Tàrrrech. Barcelona: Editorial Barcino, 2001 ([ENC B 20](#)).
- *Homilies d'Organyà*. Edició trilingüe, amb el facsímil del manuscrit. Edició d'Amadeu-J. Soberanas i Andreu Rossinyol; traducció de Mònica Barrieras i Robert D. Hughes. Barcelona: Editorial Barcino, 2004 ([Biblioteca Barcino 1](#)).
- *Homilies d'Organyà*. Barcelona: Millennium Liber, 2010 ([Manuscripts i documents](#)).
- *Homilies d'Organyà*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, Memòria Digital de Catalunya, 2007. Reproducció digital ([accés](#)).

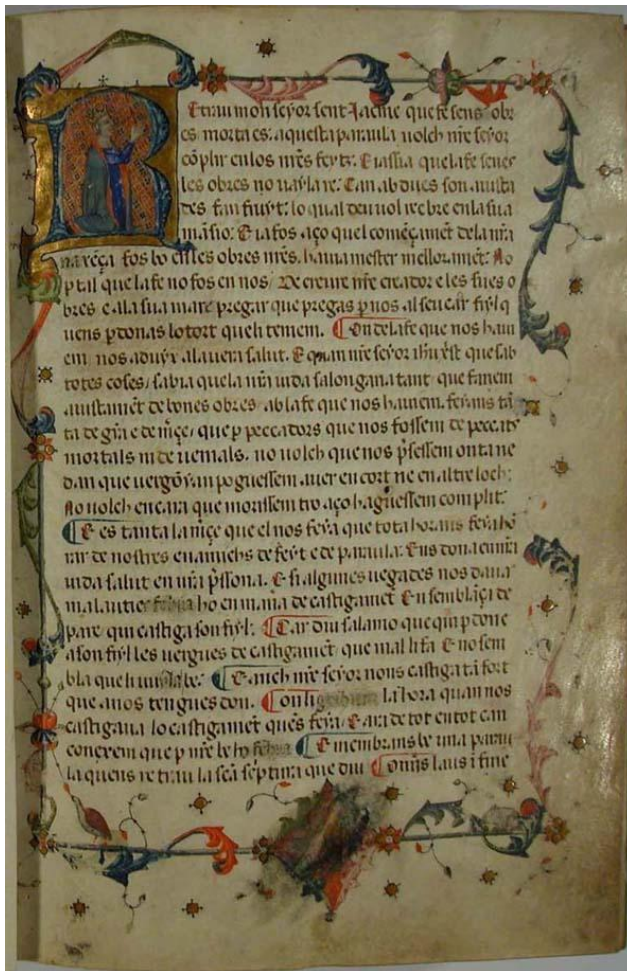

[Biblioteca de Catalunya, ms. 289, f. 8r]

Llibre dels fets de Jaume I

Manuscrit de Poblet conservat a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (ms. 1).

- *Libre dels feyts del Rey en Jacme. Edición facsímil del manuscrito de Poblet (1343) conservada en la Biblioteca Universitaria de Barcelona.* Edició de Martí de Riquer. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1972.
- *Crònica del rei en Jacme.* Barcelona: Universitat de Barcelona, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives. Reproducció digital ([accés](#)).
- *Crònica del rei en Jacme.* Barcelona: Universitat de Barcelona, Biblioteca Patrimonial Digital, 2014. Reproducció digital ([accés](#)).

[Barcelona, Biblioteca de la Universitat de Barcelona, ms. 1]

Cal tenir en compte que...

- ▶ Encara que un facsímil sigui una còpia fidel de l'original, sempre pot haver sofert retocs que desfigurin el testimoni.
- ▶ La reproducció pot presentar petits canvis (com ara alguns retocs de color o de contrast) o bé transformacions més significatives, que poden desfigurar l'aparença del testimoni d'origen.
- ▶ Quan aquest tipus d'edicions s'utilitzen amb propòsits de recerca, cal consultar l'original i comprovar directament les lectures que presenta el text, l'escriptura, la impaginació, les mans que hi intervenen, els colors, etc.
- ▶ Les reproduccions en microfilms, per exemple, solen ser en blanc i negre i de més baixa qualitat que les reproduccions fotogràfiques i digitals.
- ▶ Actualment les biblioteques acostumen a oferir reproduccions digitals dels documents originals més importants que conserven amb l'objectiu de facilitar la consulta d'aquests testimonis als usuaris. Generalment es poden consultar en repositoris en línia.

Per saber-ne més

Sadurní Martí, "Les edicions de reproducció mecànica". A: Víctor Martínez-Gil (coord.), *Models i criteris de l'edició de textos*. Barcelona: Editorial UOC, 2013, p. 61-62.

Vicent Martines, "L'edició facsímil". A: *L'edició filològica de textos*. València: Universitat de València (Col·lecció Biblioteca Lingüística Catalana, 24), 1999, p. 119.

"[Edition \(facsimile\)](#)". *Lexicon of Scholarly Editing. A Multilingual Lexicon for a Multilingual Discipline - #LexiconSE (beta)* [recurs on-line].

Victòria Casals, "[Introducció de les edicions facsímil en el món del llibre](#)". *El Blog de la Biblioteca de Catalunya* [09-04-2013].

[Accés a la versió en línia: <https://manicula.narpan.net/edicio-facsimil>]

Edició diplomàtica

L'edició diplomàtica (o paleogràfica) pretén oferir una transcripció fidel d'un determinat document, en la qual es reproduïxen amb la màxima fidelitat possible les característiques gràfiques i l'aspecte del testimoni.

Característiques

- Se centra en un únic document o testimoni.
- Trasllada la cal·ligrafia antiga als caràcters tipogràfics usats actualment, de manera que facilita la lectura del document original.
- Parteix d'un sistema de transcripció molt acurat, que pretén mostrar les característiques de l'original (tant com ho permet el sistema d'escriptura i els caràcters usats en la impremta moderna).
- És respectuós amb les característiques alfabètiques i gràfiques del testimoni i n'assenyala totes les peculiaritats.
- És respectuós amb la disposició del text en el manuscrit (puntuació, majúscules i minúscules, divisió de línies, text interlineat, marginàlia, rúbriques, etc.) i n'assenyala totes les peculiaritats.
- És respectuós amb la literalitat del text.
- No presenta intervencions de l'editor.
- Parteix de signes tipogràfics convencionals.
- Pot presentar notes, sobretot per assenyalar les particularitats de l'escriptura i de la impaginació que no es poden recollir amb signes convencionals.

Objectius

L'edició diplomàtica permet oferir una còpia fidel d'un determinat testimoni manuscrit, bé que adaptada als signes actuals i al sistema de caràcters tipogràfics de la impremta moderna.

Aquest tipus d'edició facilita la lectura de textos antics o de cal·ligrafia difícil a persones no especialitzades.

També facilita l'estudi en detall d'un testimoni concret. En aquest sentit, és útil quan, en contextos especialitzats, es volen destacar les característiques d'un testimoni concret que cal analitzar en el seu context manuscrit, a partir d'una transcripció al màxim de fiable possible.

L'edició diplomàtica s'utilitza, sobretot, per editar documents històrics i testimonis que es consideren únics, rars o que tenen un valor excepcional, a causa de la seva antiguitat, del seu valor lingüístic o perquè són testimonis d'obres literàries que corresponen a esborranys, a còpies significatives d'una tradició literària o lingüística i a còpies autògrafes d'importància destacable.

Aquest tipus d'edició també és útil en les fases inicials de transcripció i col·lació de testimonis manuscrits per a una edició crítica.

Criteris de transcripció i d'edició

- No se separen les paraules aglutinades ni es marquen les elisions de lletres.
- No s'afegeix puntuació ni altres aspectes ortotipogràfics.
- No es regularitzen les grafies al sistema gràfic actual.
- Es manté l'ús de majúscules i minúscules que presenta el testimoni.
- Es distingeixen les diferents formes gràfiques que poden representar una mateixa lletra en diferents contextos (com ara les grafies *u/v*, *i/j*, les essos llargues i les normals, les erres llargues i les normals).
- No s'accentuen els mots.
- Es tendeixen a resoldre les abreviatures; si es fa, les lletres desenvolupades s'han de distingir de la resta de grafies, ja sigui marcant-les amb lletra cursiva o subratllat, ja sigui escrivint-les entre parèntesis.
- S'indiquen, si n'hi ha, les correccions del text fetes pel copista o per altres mans.
- Es transcriuen i es marquen gràficament o en nota tots els fragments cancel·lats i corregits.
- S'assenyalen les lliçons i/o les notes afegides a la interlínia o als marges, entre claudàtors o en nota.
- Es marquen els canvis de línia, normalment amb salt de línia, amb una barra vertical |, amb una barra inclinada / i, fins tot, amb el número de línia afegit.
- Es marquen els canvis de foli, normalment amb una barra vertical | o una barra inclinada / i el número de foli corresponent afegit entre claudàtors.
- Es marquen els calderons (¶), les creus (+) i les marques de passatge.
- No es completen llacunes ni es retoquen els possibles errors que presenta el testimoni.

Exemples

Podeu trobar exemples d'edicions diplomàtiques als següents volums:

- *Homilies d'Organyà*. Amb el facsímil del manuscrit; edicions diplomàtica i crítica a cura d'Amadeu-J. Soberanas i Andreu Rossinyol, estudi d'Armand Puig i Tàrrach. Barcelona: Editorial Barcino, 2001 ([ENC B 20](#)).

Cal tenir en compte que...

- A diferència de l'edició facsímil, que es basa en l'ús de la imatge, aquest sistema basat en la còpia escrita presenta més limitacions a l'hora de reproduir les característiques d'un text manuscrit.
- Malgrat que pretén ser una transcripció fidel i fiable de l'original, és possible que contingui errors de còpia, condicionats pel grau d'atenció de l'editor però també pel seu nivell de formació.
- En certs contextos, sobretot quan es vol estudiar a fons un determinat testimoni, l'ús d'una edició diplomàtica no estalvia de consultar el document original i comprovar-ne les lectures.

- No existeixen unes normes unificades per a aquest tipus de transcripció de textos. Les propostes que s'usen més generalment són les que va formular François Masai en aquest article: "[Principes et conventions de l'édition diplomatique](#)", *Scriptorium* (1950), 4-2, p. 177-193.
- Sovint els límits entre l'edició diplomàtica i l'[edició interpretativa](#) són fluctuants. En determinats contextos, i segons els objectius, es tendeix a fer un tipus d'edició diplomaticointerpretativa o semidiplomàtica, que —com el seu nom indica— es troba a mig camí entre la diplomàtica i la interpretativa pel que fa als criteris de transcripció.
- Els criteris de transcripció de mots que s'apliquen en les edicions diplomàtiques (o diplomaticointerpretatives) solen utilitzar-se, també, quan es transcriuen passatges concrets o rúbriques de diferents testimonis en estudis sobre transmissió d'obres i en introduccions d'edicions crítiques, i quan es recullen les variants dels testimonis en els aparats de les edicions crítiques.

Per saber-ne més

Sadurní Martí, "L'edició diplomàtica i l'edició interpretativa". A: Víctor Martínez-Gil (coord.), *Models i criteris de l'edició de textos*. Barcelona: Editorial UOC, 2013, p. 63-65.

Vicent Martines, "L'edició paleogràfica (o diplomàtica)". A: *L'edició filològica de textos*. València: Universitat de València (Col·lecció Biblioteca Lingüística Catalana, 24), 1999, p. 119-120.

"[Edition \(diplomatic\)](#)". *Lexicon of Scholarly Editing. A Multilingual Lexicon for a Multilingual Discipline* - #LexiconSE (beta) [recurs on-line].

[Accés a la versió en línia: <https://manicula.narpan.net/edicio-diplomatica>]

Edició interpretativa

L'edició interpretativa presenta una transcripció literal d'un testimoni, en la qual s'adapten alguns aspectes formals del document original per tal de fer-lo més intel·ligible per al lector.

Aquest tipus d'edició ofereix una solució mixta entre la fidelitat a l'original i la intel·ligibilitat del text.

Característiques

- Se centra en un únic testimoni.
- Trasllada la cal·ligrafia antiga als caràcters tipogràfics usats actualment, de manera que facilita la lectura del document original.
- Parteix d'un sistema de transcripció acurat, però permet modificar mínimament alguns aspectes formals del testimoni.
- És respectuós amb les grafies del testimoni, però no n'assenyala totes les peculiaritats (abreviatures, alternança de grafies diferents, etc.).
- Introdueix petites adaptacions tipogràfiques per millorar la intel·ligibilitat del text (puntuació, majúscules i minúscules, no es marquen els canvis de línia, etc.).
- És respectuós amb la literalitat del text.
- Incorpora les correccions, els afegits i les notes del testimoni al text editat o a l'aparat (segons el valor que tenen).
- Presenta intervencions de l'editor (correcció d'errors evidents, puntuació, notes, etc.).
- Els criteris de transcripció d'aquest tipus d'edicions solen estar fixats per les diferents tradicions editorials.

Objectius

L'edició interpretativa permet oferir una transcripció fiable i intel·ligible d'un text conservat en un determinat testimoni.

Aquest tipus d'edició facilita la lectura de textos i documents antics a persones no especialitzades i els fa més intel·ligibles des del punt de vista de les convencions tipogràfiques.

Permet que els lectors o estudiosos se centrin en el contingut del text conservat en un manuscrit antic més que no pas en l'aspecte formal que presenta.

Se sol utilitzar quan es vol oferir un text fiable per a estudis interpretatius en els quals és important la literalitat del testimoni però interessa més la intel·ligibilitat del text que l'aspecte formal.

També s'utilitza quan es vol editar un text del qual es conserva en un únic testimoni manuscrit i, per tant, no es tenen els elements necessaris per entendre els errors i

orientar les correccions ni per fer una edició crítica pròpiament dita (que es fonamenta en la col·lació de testimonis diferents).

Es pot utilitzar, també, si es decideix editar només un testimoni d'un text que es conserva en diverses còpies, generalment perquè interessa estudiar el text que presenta aquell testimoni concret.

Criteris de transcripció i d'edició

En la tradició editorial catalana es respecten escrupolosament les grafies del testimoni, al qual s'apliquen uns mínims canvis o adaptacions per fer el text més intel·ligible:

- Se separen les paraules segons l'ús actual i es marquen les elisions i aglutinacions de mots amb apòstrof i punt volat.
- S'afegeix puntuació i altres signes tipogràfics com el guió o les cometes d'acord amb les convencions actuals.
- S'accentuen els mots d'acord amb els usos actuals o d'acord amb un criteri fixat que permeti interpretar correctament les formes lèxiques del testimoni.
- Es regularitza l'ús de majúscules i minúscules.
- Es regularitza l'ús de determinades grafies que en el testimoni poden presentar signes diferents (*i/j*, *u/v*, *essa llarga* i *essa normal*, etc.), però no s'adapten altres aspectes del sistema gràfic del testimoni.
- Els números es transcriuen tal com apareixen, en xifres àrabiques o romanes. Si presenten xifres romanes s'escriuen en capitals o versaletes i entre punts, i s'hi solen afegir punts entre els milers i les centenes i entre les centenes i les desenes.
- Es desenvolupen les abreviatures sense cap tipus d'indicació i es regularitzen segons els usos del copista (*e*, *et*; *con*, *com*; etc.). Només quan la solució de les abreviatures és dubtosa, es marquen seguint els mateixos criteris de l'edició diplomàtica o bé afegint un interrogant.
- S'indiquen, si n'hi ha, les correccions del text i els afegits fets pel copista o per altres mans, generalment en nota.
- Es marquen les creus i signes de subscripció, però no els calderons.
- Es pot estructurar el text en diferents paràgrafs.
- No s'indiquen els canvis de línia, però es poden indicar els canvis de foli.
- Es marquen les intervencions de l'editor.
- S'utilitza el claudàtor ([]) per assenyalar les lectures que són dubtoses, les incorporacions de lletres i mots que l'editor detecta que manquen, llacunes ([...]) i comentaris de l'editor al text (per exemple, [*sic*] per indicar que la lectura editada és la que presenta el testimoni, encara que no faci sentit i no es pugui corregir).
- S'utilitza l'aparat de notes per indicar les lliçons corregides per l'editor i les lliçons originals, per recollir les intervencions que presenta el testimoni (lliçons cancel·lades, corregides, afegits d'altres mans, etc.) i per assenyalar tot d'aspectes materials que interessa remarcar.

Exemples

- Joan Miralles i Montserrat, *Antologia de textos de les Illes Balears*. Palma - Barcelona: Institut d'Estudis Baleàrics - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006-2010. [Volum I. Segles XIII-XVI; Volum II. Segles XVII-XVIII; Volum III. Segle XIX. Primera part; Volum IV. Segle XIX. Segona part; Volum V. Segle XIX. Tercera part; Volum VI. Segle XIX. Quarta part.]
- Mateu Rodrigo Lizondo, *Col·lecció documental de la Cancelleria de la Corona d'Aragó. Textos en llengua catalana (1291-1420)*. València: Universitat de València, 2013 (Fonts històriques valencianes, 56A). Edició digital: <http://dx.doi.org/10.7203/PUV-OA-027-6>.
- [*Col·lecció Scripta*](#). Publica edicions interpretatives de textos catalans antics i contemporanis no literaris, d'interès històric i lingüístic, que solen presentar un únic testimoni.

Cal tenir en compte que...

- Sovint els límits entre l'[edició diplomàtica](#) i l'edició interpretativa són fluctuants. En determinats contextos, i segons els objectius, es tendeix a fer un tipus d'edició diplomaticointerpretativa o semidiplomàtica, que —com el seu nom indica— es troba a mig camí entre la diplomàtica i la interpretativa pel que fa als criteris de transcripció.
- Les normes de transcripció del testimoni han d'estar ben especificades per l'editor. Les col·leccions especialitzades en l'edició de textos catalans medievals solen especificar aquestes normes als criteris de transcripció i edició. Vegeu, per exemple, les normes de transcripció del testimoni base de la col·lecció Els Nostres Clàssics i les que presenta la col·lecció Nova Edició de les Obres de Ramon Llull ([criteris NEORL](#)).
- Les normes de transcripció del testimoni base fixades pels criteris de la col·lecció [Els Nostres Clàssics](#) tenen un ús força acceptat i generalitzat en l'àmbit català.

Per saber-ne més

Sadurní Martí, "L'edició diplomàtica i l'edició interpretativa". A: Víctor Martínez-Gil (coord.), *Models i criteris de l'edició de textos*. Barcelona: Editorial UOC, 2013, p. 63-65.

Josep Pujol, "Criteris de tractament del text i de representació gràfica". A: Víctor Martínez-Gil (coord.), *Models i criteris de l'edició de textos*. Barcelona: Editorial UOC, 2013, p. 216-225.

[Accés a la versió en línia: <https://manicula.narpan.net/edicio-interpretativa>]

Edició crítica

L'edició crítica (o filològica) pretén reconstruir i fixar un text en la forma més acostada que es pugui a l'original, és a dir, al text ideal que l'autor va publicar.

Aquest tipus d'edició és el producte de la crítica textual.

Característiques

- Es fonamenta en l'estudi, la col·lació i la classificació de tots els testimonis coneguts d'un text.
- Interessa el text com a objecte sotmès a l'acció del temps.
- Parteix d'una hipòtesi sobre els passos erronis que cal esmenar i que acosten el text a la lliçó original.
- Estableix una distinció entre lliçons formals i lliçons substancials del text.
- Se centra en les lliçons substancials del text, en el contingut més que en els aspectes gràfics.
- Esmena aquelles lectures dels testimonis que són deturpacions respecte de l'original (el text que emana de la voluntat de l'autor).
- Reconstitueix les lliçons autèntiques del text i mostra totes les variants dels testimonis que han estat rebutjades en l'edició.
- Presenta intervencions de l'editor.
- El text fixat sol partir d'un testimoni o manuscrit base sobre el qual s'apliquen les esmenes necessàries.
- Inclou un aparat crític que ha de permetre al lector reconstruir la història del text i les operacions editorials.

Objectius

L'edició crítica permet reconstruir un text deturpat per la tradició i fixar-lo a partir de criteris científics.

El principal objectiu és restituir l'original, oferir un text net de qualsevol influència externa a la voluntat de l'autor o, en casos en què la figura de l'autor és boirosa, al producte històric emanat en un context determinat. L'editor, a partir de les tècniques de la crítica textual, ha de reconduir el text a la seva autèntica lliçó original, és a dir, al text ideal que es va publicar.

Aquest tipus d'edició assenta les bases per a la correcta interpretació d'un text que ha estat sotmès a l'acció del temps i que ens ha arribat a través de testimonis que poden presentar canvis respecte del text original.

Permet fixar un text de referència per a qualsevol persona que vulgui estudiar-lo (filòlegs, lingüistes, crítics literaris, historiadors, juristes, polítics, etc.).

És el punt de partida per a altres tipus d'edicions destinades a un públic ampli (edicions modernitzades i anotades, edicions actualitzades, traduccions a altres llengües).

Criteris d'edició

L'edició crítica ha de complir tres requisits fonamentals:

- Descriure i col·lacionar tots els testimonis coneguts de l'obra.
- Estudiar detalladament les relacions entre els testimonis i establir una hipòtesi per esmenar els errors.
- Donar tota la informació sobre les lliçons dels testimonis i les operacions que l'editor realitza en el text (en una nota editorial i en l'aparat crític).

Aquestes condicions han estat fixades per la crítica textual a partir dels passos següents:

I) *Recensio* (examen o avaluació dels testimonis)

- Recopilació i descripció codicològica de tots els testimonis que formen la tradició directa (manuscrits i edicions) i indirecta d'un text (traduccions, comentaris, adaptacions, citacions dins d'altres obres).
- Col·lació o confrontació de tots els testimonis de la tradició per tal d'identificar les incidències i sobretot les alteracions que presenten.
- Examen minuciós de les lliçons que presenten els testimonis i selecció de les variants i dels errors significatius que permeten filiar els testimonis.
- Constitució de l'*stemma* o establiment del conjunt de relacions de dependència entre els diferents testimonis que l'examen de variants fa emergir a partir dels errors significatius.
 - La filiació dels testimonis es representa esquemàticament amb un diagrama en forma d'arbre genealògic, en el qual cada testimoni conservat ocupa una posició en relació amb altres testimonis conservats i també amb fonts no conservades (arquetip i subarquetips).

II) *Constitutio textus* (establiment del text)

- Selecció del manuscrit base i selecció de les lliçons que cal acceptar o rebutjar d'acord amb els resultats de la *recensio*.
- Esmena o restauració filològica d'un text alterat per la tradició (esmena dels errors, restitució de llacunes, *lectio faciliior*, etc.).
- Disposició formal del text de l'edició (grafia, signes tipogràfics, etc.).
 - En la tradició editorial catalana, el més habitual és que l'edició crítica apliqui els criteris interpretatius pel que fa a les lliçons formals del manuscrit base. Ara bé, també és possible aplicar criteris de regularització ortogràfica més amplis, com es fa en la tradició italiana.
- Disposició de l'aparat crític o aparat de variants de la tradició que l'editor no ha incorporat al text.
 - L'aparat crític pot estar integrat per diversos nivells: aparat de variants, notes d'edició i notes de comentari.

Exemples

En l'àmbit català hi ha diverses col·leccions especialitzades en l'edició crítica de textos catalans antics. Vegeu els exemples següents:

- [Els Nostres Clàssics](#) (ENC), de l'Editorial Barcino.
- [Nova Edició de les Obres de Ramon Llull](#) (NEORL), del Patronat Ramon Llull.
- [Obres de Francesc Eiximenis](#) (OFE), de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona.
- [Corpus Biblicum Catalanicum](#) (CBCat), de l'Associació Bíblica de Catalunya.

Cal tenir en compte que...

► L'edició crítica s'ha d'entendre sempre com una hipòtesi, no com un producte definitiu, ja que poden aparèixer nous testimonis d'un text o es poden fer noves aproximacions textuais que modifiquin els resultats de la crítica textual. És per això que qualsevol cultura hauria de revisar periòdicament les edicions crítiques dels seus clàssics.

► La preocupació per llegir textos en una versió lliure d'errors és ben antiga. Al llarg de la història, s'han utilitzat diversos mètodes per reconstruir un text a partir de la *recensio* dels testimonis conservats. La crítica moderna és deutora del mètode lachmannià, introduït per l'alemany Karl Lachmann (1793-1851) en l'edició d'obres clàssiques, bíbliques i textos altoalemanys; l'aplicació d'aquest mètode en la romanística ha estat discutida per alguns filòlegs, com el francès Joseph Bédier (1864-1938), i refinada amb aportacions significatives com les de Gianfranco Contini i l'escola italiana.

► En casos de tradicions formades per un únic testimoni, l'edició crítica parteix necessàriament de la transcripció diplomàtica o interpretativa del testimoni i de l'examen minuciós de la llengua i el contingut del text per tal de valorar-ne les lliçons. Qualsevol esmena només pot ser *ope ingenii*, és a dir, basada en conjectures de l'editor que es fonamenten en criteris interns com la *lectio difficilior* i l'*usus scribendi* (les particularitats estilístiques i lingüístiques de l'autor, del copista, de la zona o el moment històric en què es produí la còpia) i, sobretot, en el seu judici.

Per saber-ne més

Alberto Blecua, *Manual de crítica textual*. Madrid: Editorial Castalia, 1983.

Sadurní Martí, "L'edició crítica". A: Víctor Martínez-Gil (coord.), *Models i criteris de l'edició de textos*. Barcelona: Editorial UOC, 2013, p. 65-66.

Sadurní Martí, "La reconstrucció de l'original perdut". A: Víctor Martínez-Gil (coord.), *Models i criteris de l'edició de textos*. Barcelona: Editorial UOC, 2013, p. 82-95.

Vicent Martines, *L'edició filològica de textos*. València: Universitat de València (Col·lecció Biblioteca Lingüística Catalana, 24), 1999.

"[Edition \(critical\)](#)". *Lexicon of Scholarly Editing. A Multilingual Lexicon for a Multilingual Discipline* - #LexiconSE (beta) [recurs on-line].

[Accés a la versió en línia: <https://manicula.narpan.net/edicio-critica>]

Edició modernitzada

L'edició modernitzada (o regularitzada) presenta una adaptació de les formes gràfiques del text original a les convencions de la llengua actual, però respecta l'expressió del text.

És habitual que incorpori, també, comentaris i indicacions que ajudin els lectors a interpretar qüestions lingüístiques i conceptuals del text que, a causa de la distància cronològica, poden resultar desconegudes.

Característiques

- El punt de partida sol ser un altre tipus d'edició (diplomàtica, interpretativa o crítica).
- Consisteix en una adaptació del sistema gràfic del text a les normes o convencions vigents en el moment que es fa l'edició.
- Es regularitza sistemàticament l'ortografia i es prescindeix de la variabilitat de les còpies i dels copistes medievals.
- La regularització implica traslladar un sistema de convencions gràfiques que poden ser canviants a un sistema regulat, que és més homogeni i està definit per la normativa ortogràfica.
- És respectuós amb les característiques morfològiques, lèxiques i sintàctiques del text.
- És respectuós amb l'expressió del text.
- No altera la literalitat del text pel que fa als aspectes substancials, però sí pel que fa als aspectes accidentals (literalitat dels testimonis i convencions gràfiques).
- Pot incloure comentaris de l'editor que aclareixin el sentit del text (introducció, glossaris, notes lingüístiques, notes conceptuals).
- No sol incloure ni aparat de variants ni referències als testimonis manuscrits del text.

Objectius

L'edició modernitzada permet oferir als lectors actuals un text lingüísticament i conceptualment accessible però, al mateix temps, fidel a l'expressió de l'original i respectuós amb la varietat lingüística antiga.

L'objectiu de la regularització ortogràfica i de l'anotació dels textos antics és facilitar la lectura dels textos, sense arribar a traduir-los al català modern ni alternar-ne l'expressió i l'estil.

Permet que els lectors se centrin en allò que és substancial del text i de la llengua en què està escrit i que puguin prescindir d'allò que és accidental (la grafia).

Se sol utilitzar quan es vol oferir un text fiable i filològicament rigorós i fer-lo accessible a un públic força general, que té un cert nivell de formació però que no necessàriament és especialista.

Criteris d'edició

La regularització ortogràfica del text ha de ser sistemàtica, però cal tenir en compte els límits entre allò que és purament gràfic i accidental i allò que té implicacions fonètiques, morfològiques i lèxiques i que cal respectar.

- Se separen les paraules d'acord amb les convencions actuals.
- S'utilitza l'apòstrof i el guionet segons la normativa ortogràfica vigent; en canvi, no s'utilitza el punt volat per indicar elisions.
 - Sovint cal suplir o suprimir vocals i consonants que en el text original han estat elidides a causa de possibles enllaços fònics i aglutinacions de mots (per exemple, *e·l* > *e el* o *en el*; *que·l* > *que el*; *enf·re·ls* > *enf·re els*) o que han estat escrites en la forma més completa (per exemple, *la amiatat, de home*). Es tendeixen a mantenir, però, casos singulars com *la honor* o *la un, la una*.
- S'accentuen els mots i s'utilitza la dièresi d'acord amb la normativa vigent.
 - Cal fer atenció, però, a les variants nord-occidentals, valencianes o balears.
- S'afegeix puntuació i altres signes tipogràfics com el guió o les cometes d'acord amb les convencions actuals.
- Es regularitza l'ús de majúscules i minúscules.
- Els números s'escriuen en lletres, respectant les convencions actuals.
- Es normalitzen les vacil·lacions en el vocalisme àton (per exemple, les grafies *a/e*, *e/i* i *o/u* àtones, les grafies *i/y*, els plurals femenins, etc.).
- És aconsellable mantenir les particularitats que s'observin en el vocalisme tònic (per exemple, *tener*, *eximpli*), però en aquests casos el grau d'intervenció resta a criteri de l'editor.
- Es regularitzen les consonants d'acord amb la normativa actual.
 - Es regularitzen els usos de *i/j*, *u/v* i *v/b*.
 - Es regularitzen els usos de *s*, *ss*, *c*, *ç* i *z*; no es respecta la grafia llatinitzant *sc* en mots que actualment no s'escriuen amb aquest dígraf (com *sciència* > *ciència*).
 - Es regularitzen els usos de les consonants oclusives (*d/t*, *b/p*, *g/c*) en posició final de síl·laba o de mot.
 - Es regularitza l'ús de les grafies *x* i *ix* per al so fricatiu prepalatal sord.
 - Es regularitza l'ús de les grafies *c/qu* i *g/gu* d'acord amb la normativa actual.
 - Se simplifiquen les consonants dobles que no s'ajusten a la normativa actual.
 - S'utilitza la grafia *ll* per representar el so lateral palatal i la grafia *l·l* per al so lateral geminat.
 - S'utilitza la grafia *ny* per al so nasal palatal.
 - Es restitueixen totes les hacs que exigeix la normativa actual i s'eliminen totes les que no hi concordin (a inici de mot, en posició intervocàlica, als dígrafs *ch* [k] o *ph* [f]).
 - Es regularitza l'ús de *m/n* en determinats grups consonàntics (*inmortal* > *immortal*; *dampnar* > *damnar*) i en fenòmens de fonètica sintàctica (*tam bé* > *tan bé*; *con* > *com* [comparatiu]).
- S'escriu la *e-* epentètica davant de *s* líquida en posició inicial (*spiritual* > *espiritual*, *sta* > *està*).

- Alguns fenòmens d'assimilació, dissimilació, velarització o algunes vulgaritzacions es poden regularitzar d'acord amb el català modern normatiu si es considera que la forma original pot comprometre la comprensió, però cal que els criteris siguin coherents al llarg de tota l'edició.
- Es mantenen formes morfològiques actualment en desús (com les formes de perfet fort: per exemple, *hac* 'hagué').
- Es mantenen les formes lèxiques patrimonials (*mordre* 'mossegar', *cors* 'cos', *infeel* 'infidel', *colp* 'cop', *càrcer*, etc.).
- Les frases o mots que es troben en llengües estrangeres es normalitzen d'acord amb les normes ortogràfiques de les llengües corresponents.

L'editor pot afegir un glossari en què es recullin les principals formes lèxiques antigues amb la seva correspondència actual.

També se solen afegir notes que aclareixen el sentit d'alguna expressió concreta del text.

Exemples

Podeu trobar exemples d'edicions modernitzades de textos catalans antics als següents volums:

- Bernat Metge, *Lo somni*. Edició de Lola Badia. Barcelona: Quaderns Crema, 2003 [edició modernitzada i anotada].
- Jaume Roig, *Espill*. Edició d'Antònia Carré. Barcelona: Quaderns Crema, 2006 [edició modernitzada i la versió actualitzada].

Hi ha, a més, algunes col·leccions dedicades a l'edició modernitzada i anotada de textos medievals catalans:

- La col·lecció [Biblioteca Barcino](#) ofereix edicions regularitzades ortogràficament i anotades, que s'adrecen a lectors no necessàriament especialitzats.

Cal tenir en compte que...

► L'edició modernitzada (o regularitzada) ofereix una solució a mig camí entre les edicions filològiques que reproduïxen escrupolosament les grafies dels testimonis antics ([edicions interpretatives](#) o [crítiques](#)) i les [versions actualitzades](#).

► En algunes tradicions editorials, com la italiana, és habitual que les edicions dels clàssics (fins i tot les crítiques) presentin els textos en la grafia normativa moderna; en canvi, en tradicions com la francesa i la catalana s'ha tendit a passar de les edicions filològiques que reproduïxen escrupolosament les grafies dels testimonis antics a les versions actualitzades.

► De vegades els límits entre allò que és purament accidental i allò que és substancial des del punt de vista lingüístic són fluctuants. Un bon indicador de la correcció en la tasca de modernització (o regularització) és la comparació entre la presumible lectura

oral que de l'escrit en qüestió feia el seu autor i la que hipotèticament faria del text modernitzat. Les dues lectures haurien de ser pràcticament superposables.

► És habitual que les edicions modernitzades també continguin comentaris i notes diverses que ajuden a entendre determinats passatges i que els situen en el seu context històric i cultural. L'anotació, malgrat que també té una finalitat instrumental i divulgativa, és una operació independent de la modernització ortogràfica, que pot aparèixer complementàriament o no en aquest tipus d'edicions modernitzades.

Per saber-ne més

Sadurní Martí, "Les edicions actualitzadores". A: Víctor Martínez-Gil (coord.), *Models i criteris de l'edició de textos*. Barcelona: Editorial UOC, 2013, p. 66-67.

Vicent Martines, "L'edició modernitzada *versus* la versió actualitzada". A: *L'edició filològica de textos*. València: Universitat de València (Col·lecció Biblioteca Lingüística Catalana, 24), 1999, p. 120-123.

Josep Pujol, "La modernització gràfica dels textos catalans". A: Víctor Martínez-Gil (coord.), *Models i criteris de l'edició de textos*. Barcelona: Editorial UOC, 2013, p. 225-228.

[Accés a la versió en línia: <https://manicula.narpan.net/edicio-modernitzada>]

Edició actualitzada

L'edició actualitzada ofereix una adaptació del text al llenguatge actual, en la qual es manté el contingut del text però no la forma, que es trasllada a un llenguatge entenedor per al públic actual.

Es pot considerar, de fet, un tipus de traducció entre diferents varietats diacròniques d'una mateixa llengua (la varietat del text i el llenguatge actual), destinada a un públic general que coneix la varietat d'arribada però no necessàriament la de partida.

Característiques

- El punt de partida sol ser un altre tipus d'edició (diplomàtica, interpretativa, crítica o regularitzada).
- Consisteix a adaptar lingüísticament i estilísticament el text al llenguatge actual.
- La modernització afecta el conjunt de trets lingüístics i estilístics del text i, per tant, està condicionada pels criteris de l'editor.
- És una traducció a la llengua moderna, que converteix un text indesxifrable —o només parcialment desxifrable— per a molts lectors en un text satisfactòriament entenedor.
- Altera la literalitat del text (l'expressió original del text).
- És respectuós, però, amb el sentit del text.
- En el cas d'obres en vers, tant és possible mantenir la forma versificada com adaptar el text en prosa.
- En algunes edicions, la versió actualitzada es pot presentar acarada a la forma original del text (via edició diplomàtica, interpretativa, crítica o modernitzada).
- Pot incloure comentaris de l'editor que aclareixin el sentit del text.

Objectius

Les edicions actualitzades permeten fer accessible el contingut de les obres antigues a lectors poc o gens coneixedors de la llengua en què havien estat escrites.

L'objectiu d'aquest tipus d'edicions és familiaritzar els lectors d'una llengua amb uns textos de difícil accés a causa de la distància lingüística i cultural que hi ha entre el moment de producció dels textos i l'actualitat.

Es poden proposar com a eines de suport als originals, però també poden funcionar autònomament, com ho faria una traducció d'un text escrit en una llengua diferent.

No es poden utilitzar, en canvi, com a base per a cap estudi literari, filològic o històric.

Exemples

Podeu trobar exemples d'edicions actualitzades de textos catalans antics als següents volums:

- *Homilies d'Organyà*. Edició trilingüe, amb el facsímil del manuscrit. Edició d'Amadeu-J. Soberanas i Andreu Rossinyol; traducció de Mònica Barrieras i Robert D. Hughes. Barcelona: Editorial Barcino (Biblioteca Barcino 1), 2004, p. 49-61.
- Jaume Roig, *Espill*. Edició d'Antònia Carré. Barcelona: Quaderns Crema, 2006 [edició modernitzada i versió actualitzada].

Hi ha, a més, algunes col·leccions especialitzades en edicions actualitzades de clàssics catalans medievals:

- [Tast de Clàssics](#), de l'Editorial Barcino. Col·lecció iniciada l'any 2011. Els textos estan adaptats per escriptors contemporanis. Els volums inclouen una breu introducció.
- Tria de Clàssics, de l'Editorial Teide. Col·lecció iniciada l'any 1990 i integrada per dotze títols. La versió actualitzada està acarada a una edició regularitzada del text. Els volums inclouen materials didàctics (introducció, notes, imatges).
- Biblioteca Hermes - Clàssics Catalans, de l'editorial Castellnou. Col·lecció iniciada l'any 1998 i integrada per títols medievals, moderns i contemporanis; consta de cinc textos medievals. Els volums inclouen materials didàctics (introducció, notes i comentaris, imatges, esquemes, resums, activitats).

Cal tenir en compte que...

- ▶ De vegades aquest tipus d'edició també es coneix com a edició modernitzada, però no s'ha de confondre amb el model d'edició que només modernitza els aspectes gràfics de la llengua ([edició modernitzada o regularitzada](#)).
- ▶ L'editor intervé en el text en qualitat de traductor d'una varietat diacrònica a una altra.
- ▶ En alguns casos pot succeir que algunes versions actualitzades també estiguin adaptades pel que fa a l'extensió i que presentin una versió fragmentària del text. Es tracta d'operacions diferents, l'actualització del text i la selecció de fragments que s'editen; encara que totes dues estan condicionades per una finalitat divulgativa, són independents l'una de l'altra.

Per saber-ne més

Vicent Martines, "L'edició modernitzada *versus* la versió actualitzada". A: *L'edició filològica de textos*. València: Universitat de València (Col·lecció Biblioteca Lingüística Catalana, 24), 1999, p. 120-123.

Joan Santanach, "[Sobre adaptacions i modernitzacions de textos antics: la col·lecció Tast de Clàssics de l'Editorial Barcino](#)", *Anuari Verdager* 24 (2016), p. 267-286.

Joan Santanach, "[L'accés als autors catalans antics i altres qüestions: traduccions i actualitzacions de l'Editorial Barcino](#)", *Estudis Romànics* 38 (2016), p. 363-370.

[Accés a la versió en línia: <https://manicula.narpan.net/edicio-modernitzada>]